

šem premisleku izkažejo, da so slovenskega izvora, druga pa so bolj nedvoumna. Razstava je bila razdeljena na šest tematskih področij. V prvem so bili predstavljeni zgodovina in sedanost petih dvojezičnih vasi v okolici mesta Bad Radkersburg (ki je bil vedno enojezičen) ter slovanski Gradev, v katerem je bila v medvojnem času celo *windische Herrengasse* ('slovenska gosposka ulica'). Tako so pogovorno imenovali Moserhofgasse v graškem okraju St. Peter, kjer so prebivali skoraj samo slovenski rokodelci in »kjer skorajda nisi slišal nemške besede«, kot je v svojih spominih na otroštvo v knjigi *Der Mond im Apfelgarten* (Luna v sadovnjaku) zapisal graški pesnik slovenskega porekla, Alois Hergouth (1980). Naslednje teme so bile delovna migracija, biografije slavnih osebnosti, ki so na neki način povezani z (avstrijsko) Štajersko in Gradcem. Med njimi naj omenim samo znanega štajerskega kolesarskega pionirja Johanna Pucha, ki je bil kot Janez Puh rojen v Slovenskih goricah in je svoje slovensko poreklo vedno tajil. Zanimivo je, da imajo Pu(c)ha tako Avstrijci kot Slovenci za svojega rojaka.

Obhod razstave je sklenil veliki tematski krog z naslovom Dejavnosti danes. V njem smo prikazali raznolike dejavnosti, od slovenskega šolskega pouka in dvojezičnega zborovskega petja tja do številnih društev in slovenskih maš v graški cerkvi Marije

Pomočnice (Mariahilferkirche). Temo je zaokrožil film Davida Kranzelbinderja z intervjuji s Slovenci in Slovenkami, ki iz različnih razlogov živijo na (avstrijskem) Štajerskem.

Na razstavi sta bila natančno predstavljena tudi Pavlova hiša, dvojezični kulturni center v Potrni (Laafeldu) pri Bad Radkersburgu, in Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko, ki se zavzema za uresničitev pravic slovenske narodne skupnosti na Štajerskem, zagotovljenih v členu 7 avstrijske državne pogodbe. Pri raziskovanju in pridobivanju gradiva so nam pomagale številne javne ustanove v Gradcu, med njimi Inštitut za slavistiko in Inštitut za zgodovino na Univerzi Karla Franca, deželni arhiv, deželna knjižnica in škofijski arhiv. Tudi precejšnje število zasebnikov nam je posodilo svoje osebne predmete. Številne stike, vzpostavljene med raziskovanjem in poizvedovanjem, ohranjamo tudi po koncu razstave.

Zanimivi so bili odzivi slovenskih obiskovalcev razstave. Mnogi doslej sploh niso vedeli, da na Štajerskem živi slovensko govoreča manjšina, saj je večina poznala samo koroške Slovence.

Literatura

HERGOUTH, Alois: *Der Mond im Apfelgarten: Aus meinem Leben*. Gradec, Dunaj in Köln: Verlag Styria, 1980.

KULTURNO DRUŠTVO ČLEN VII ZA AVSTRIJSKO ŠTAJERSKO

Neutrudno posredovanje med manjšino in večino¹

Pravno priznanje štajerskih Slovencev za samostojni del etnične skupnosti, razširitev jezikovnega pouka ter kulturno, izobraževalno in raziskovalno delo so glavni cilji Kulturnega društva člen VII za avstrijsko Štajersko. Na vseh omenjenih področjih so bili od ustanovitve društva leta 1988 do danes doseženi znatni uspehi.

Največji uspeh po dolgoletnih pravnih prizadevanjih je bilo prav gotovo priznanje štajerskih Slovencev za del etnične skupnosti. Decembra 2003 je Urad zveznega kanclerja na Dunaju štajerske Slovence prvič sprejel v Sosvet za slovensko narodno skupnost. Izvršni odbor za štiriletno mandatno obdobje šteje 16 članov in je sestavljen iz osmih predstavnikov političnih strank in Cerkve kot tudi osmih predstavnikov organizacij etničnih skupnosti. Te mandate sta si do sedaj delili ZSO – Zveza slovenskih organizacij in NSKS – Narodni svet koroških Slovencev. Sedaj sta se jim s po enim mandatom pridružila še SKS – Skupnost koroških Slovencev in Slovenk in Kulturno društvo člen VII za avstrijsko Štajersko. Prvi sprejem štajerskega predstavnika v sosvet je mogoče razumeti kot formalno priznanje slovenske manjšine na avstrijskem Štajerskem, in to tako na zvezni kot zlasti deželni ravni. Vse pravice, ki jih zagotavlja sedmi člen avstrijske držav-

ne pogodbe – namreč kot samostojne etnične skupnosti – pa s tem seveda še niso uresničene.

Ob zadnjem popisu prebivalstva, ki je še vključeval vprašanje o pogovornem jeziku, leta 2001, je 2.200 oseb kot pogovorni jezik navedlo slovenščino, leta 1991 je bilo takih oseb le 1.695. To pomeni, da se zavest in predstava o sebi kot pomembnem sestavnem delu multiple identitete v južnih in jugovzhodnih štajerskih obmejnih občinah ponovno povečuje, predvsem pa rezultat popisa prebivalstva zavrača glasove, ki so imeli slovensko identiteto Štajerske za nekaj, kar kmalu ne bo več dokazljivo.

Omenjeni razvoj potrjujeta naraščajoči interes za pouk slovenščine, ki se ga – do sedaj z le redkimi izjemami – ponuja v šolah na obmejnem območju žal le kot izbirni predmet, pa tudi sklenitev številnih šolskih partnerstev vzdolž štajersko-slovenske meje. V šolskem letu 2009/10 je pouk slovenščine obiskovalo 350 šolarik in šolarjev. Pionir med njimi z že dolgoletno tradicijo je osnovna šola v Arnfelsu/Arnežu s prizadevnim učiteljem Ernstom Körblerjem: ob učenju slovenščine s partnersko šolo iz slovenske občine Muta organizirajo skupne šolske predstave, gledališke in športne igre in ekskurzije. Na območju Radgone slovenščino na osnovnih šolah že nekaj let poučujeta Maria Hirz in Željka Papič; k pouku se vsako leto prijavi več učencev. V Pavlovi hiši organizirano kulturno in izobraževalno delo društva se nenehno

¹ Članek je nastal na podlagi dela besedila iz publikacije Pavelhaus = Pavlova hiša = Pavel House (Arlt in Weitlaner 2010).

* Mag. Elisabeth Arlt, umetnostna zgodovinarica in zgodovinarica, Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko – Pavlova hiša. A-8490 Bad Radkersburg, Laafeld/Potrna 30, E-naslov: elisabeth@mur.at; mag. Susanne Weitlaner, učiteljica slovenskega jezika. Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko – Pavlova hiša. A-8490 Bad Radkersburg, Laafeld/Potrna 30, E-naslov: pavel@mur.at

Seminar za učitelje slovenščine v Pavlovi hiši.
Foto: Arhiv Pavlove hiše, Potrna/Laafeld, 2012

Praznovanje 20-letnice partnerstva med šolama iz Šentilja in Arnfelsa.
Foto: Arhiv Pavlove hiše, Šentilj, 2012

navezuje na mnogoplasten odnos med manjšinskimi sistemi oz. pozicijami in t. i. *mainstreamom* – v prostorskem kontekstu tako obmejne regije in njenega sosledstva kot tudi celotnega srednjega in jugovzhodnega evropskega območja. Društvo v Pavlovi hiši že deset let z zanimivimi temami širi prostorski krog delovanja Štajerske jeseni/Steirischer Herbst. Čezmejne in različnim generacijam so namenjene tudi druge prireditve: z regionalno zgodovino povezane razstave, predavanja, koncerti, otroško gledališče in oblikovanje regionalnih kooperacij s kulturnimi ustanovami iz Slovenije, Madžarske in Italije.

Primer uspešnega kulturnega dela je leta 2004 ustanovljeni mešani dvojezični zbor Pavlove hiše pod vodstvom mag. Bruna Petrischka, ki se s pevkami in pevci vseh starostnih skupin iz Avstrije in Slovenije z navdušenjem posveča petju pesmi v nemškem, slovenskem in drugih jezikih. Zbor nastopa doma in v tujini in je do sedaj izdal že tri zgoščenke.

Znanstveno delo, ki poteka preko graške društvene pisarne, sledi podobnim ciljem. Ob letnem društvenem zborniku *Signal* je leta 2003 zaživela tudi znanstvena zbirka Pavlove hiše, v kateri je sicer bistveni poudarek na manjšinah, hkrati pa prispevki daleč presegajo lokalna vprašanja. Do sedaj je v zbirki izšlo že 14 publikacij, v glavnem disertacij in znanstvenih raziskav. Ob znanstveni je nekoliko pozneje začela izhajati tudi literarna zbirka, katere prvi zvezek je bil posvečen pesniku, jezikoslovcu in etnologu dr. Avgustu Pavlu (1886–1946), v njem pa so predstavljene njegove pesmi v slovenskem, madžarskem in nemškem jeziku. V nadaljnjih, periodično izhajajočih zvezkih sta izhajali tako lirika kot tudi proza slovensko in nemško pisarjev. Ob občasnih razstavah, ki so na ogled v Pavlovi hiši, izhajajo umetniški katalogi z besedili k razstavi in bogatim slikovnim gradivom.

Vsako leto Pavlovo hišo obiščejo številne skupine iz Slovenije in Avstrije, ki želijo izvedeti več o zgodovini in sedanjem stanju na obmejnem območju ter o tukaj živčih ljudeh. Pavlova hiša je začetna informacijska točka tako za univerze in šole kot tudi različne ustanove za izobraževanje odraslih.

Pavlova hiša želi biti kot kulturni dom slovensko-štajerske manjšine posrednik med manjšino in večino, med različnimi jezikovnimi prostori in kulturami. K temu prispeva s sodobnimi družbenimi in umetnostnimi projekti, z razstavami, regionalno in

zgodovinsko povezanimi s štajersko-panonskim obmejnim prostorom, s čezmejnimi kooperacijami ali z izobraževalnim in povezovalnim delom. Vztrajno delovanje prinaša sadove: leta 2008 so v navzočnosti lokalnih, nacionalnih in mednarodnih političnih in kulturnih predstavnikov praznovali 20-letnico delovanja Kulturnega društva člen VII za avstrijsko Štajersko in 10-letnico obstoja Pavlove hiše. Posebno po vstopu Slovenije v Evropsko unijo in s tem povezanimi gospodarskimi spremembami se v tej mnogoplastno medsebojno povezani regiji večplastna identiteta, nekoč razumljena kot nekaj pomanjkljivega, ponovno razume kot obogatitev prostora.

Leta 2009 je bilo po nenehnem posredovanju društva in ob podpori Avstrijskega manjšinskega centra / Österreichisches Volksgruppenzentrum mogoče vsaj delno uresničiti v 7. členu državne pogodbe zapisane pravice slovensko govorečega prebivalstva do radijskega in televizijskega programa v materinščini. Že obstoječo oddajo ORF-a »Dober dan Koroška« so razširili s prispevkom iz Štajerske, ki je sedaj na ogled vsako nedeljo pod naslovom »Dober dan Koroška, dober dan Štajerska«.

V drugem odstavku 7. člena avstrijske državne pogodbe zapisane pravice do pouka v slovenskem jeziku uradna politika v obmejnih krajih še do danes ni izpolnila.

Hiša, v kateri se srečujejo Steirer s Štajerci

Od leta 1997 lahko dialog med eno- in večjezičnimi prebivalci Radgonskega kota poteka tudi v Pavlovi hiši, in to med ljudmi iz Avstrije, Slovenije in sosednjega panonskega prostora. Leta 1837 zgrajeno kmetijo, ki je bila vaščanom/-kam znana pod imenom Grofhaus/Grofova hiša, je Kulturno društvo člen VII za avstrijsko Štajersko pridobilo leta 1995. V naslednjih dveh letih so propadajoče posestvo s finančno pomočjo Avstrije in Slovenije prenovili po konservatorskih zahtevah. Sodoben kulturni center, »hiša za vse« oziroma manjšinski kulturni center se ni mogel ogniti kritikam, o čemer priča tudi odklonilna drža takratnega občinskega sveta občine Radgona-okolica/Radkersburg-Umgebung. Ta se je takrat enoglasno izrekel proti podpori društvu, ki je za prenovu potrebovalo deželno subvencijo. Prva prireditev v prenovljeni hiši, 17. oktobra 1997, je bila varovana in je potekala v senci sovražnih groženj. Le nekaj dni pred tem

se je južnoštajerski izdelovalec pisemskih bomb, Franz Fuchs, na spektakularen način predal oblastem – ni se še vedelo, ali je Franz Fuchs dejansko edini storilec ... Uradno odprtje Pavlove hiše je bilo 16. maja 1998 ob navzočnosti nacionalnih političnih predstavnikov/-c, toda v glavnem brez predstavnikov občinske in regionalne politike. Časopisni komentarji so se čudili, da je v tem času še mogoča tovrstna ignoranca. Julija 1998 sta takratni predsednik avstrijskega državnega zbora, Heinz Fischer, in takratni predsednik slovenske države, Milan Kučan, obiskala Pavlovo hišo in spregovorila o nacionalnem interesu obeh držav za nov kraj srečevanja v južni in jugovzhodni štajerski obmejni regiji. S prvim obiskom takratne deželne glavarke Waltraud Klansnic maja 2001 je bilo mogoče v uradni štajerski deželni politiki zaslediti spremembo razpoloženja do društvenega delovanja. V naslednjih letih se je glavarka vselej trudila podpreti želje društva in njihovo udejanjanje.

Temu vzoru so sledili številni obiskovalci, tudi tisti, ki so bili ob odprtju hiše še kritični in jih je Pavlova hiša prepričala šele s svojim program in delovanjem. Do danes so sodelavci Pavlove hiše uspeli s številnimi prireditvami in živim povezovalnim delom v bilateralnem ter multilateralne kontekstu doseči, da jih je okolje, ki jih je sprva zavračalo, sprejelo. Za mnoge ljudi je Pavlova hiša postala kraj, kjer se je mogoče srečati s somišljeniki, negovati stara prijateljstva in sklepati nova. Pavlova hiša je s

svojim delovanjem sčasoma postala cenjena daleč preko regionalnih meja.

Razširjena stalna razstava o zgodovini štajerskih Slovencev in drugih manjšin v obmejni regiji Avstrija–Slovenija–Madžarska

Ob pristopu Slovenije k Evropski uniji 1. maja 2004 so v Pavlovi hiši odprli prenovljeno stalno razstavo o zgodovini štajerskih Slovencev in drugih manjšin v regiji Avstrija–Slovenija–Madžarska. Razstavni panoji prikazujejo zgodovino štajerskih Slovencev kot tudi Romov, Judov in nemško govorečih v Sloveniji. Ob razstavnih panojih si je mogoče na DVD-ju ogledati tudi intervjuje s pričami časa, čemur se v zadnjih letih pripisuje velik pomen. Ker so se tudi v Pavlovi hiši zavedali pomena zbiranja življenjskih zgodb, so nastali številni skrbno vodeni intervjuji z ljudmi različnega porekla, ki jih družijo izključenost, pregon in izkušnje življenja ob meji. Stalna razstava bo leta 2013 dopolnjena z razstavo »Gledat, kaj delajo« (glej članek Elisabeth Arlt na strani 135).

Vir

ARLT, Elisabeth in Susanne Weitlaner (ur.): *Pavelhaus = Pavlova hiša = Pavel House*. Potrna/Laafeld: Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur, 2010.

PRAVLJICE, PRIPOVEDKE IN BASNI V ZILJSKEM IN ROŽANSKEM NAREČJU

Zgoščenki za otroke (in odrasle)

V začetku decembra 2011 je izšla zgoščenka z naslovom Črnjova kapca s pravljicami in pripovedkami v ziljskem narečju. Po zgledu jezika avstrijskih Romov si Ziljani in Ziljanke ter slovenske kulturne ustanove na Koroškem skupaj z iniciativo Slovenščina v družini prizadevajo, da ohranijo danes že ogroženo slovensko ziljsko narečje v živi rabi in ga posredujejo mlajšim rodovom. Arhaično slovensko govorico v Ziljski dolini v vsakdanji rabi večinoma uporabljajo le še govorci, stari nad šestdeset let. Travmatični dogodki v dobi nacizma, kot so to bile deportacije slovenskih ziljskih družin, so privedli do tega, da se je večina prebivalstva, pogosto iz strahu pred preganjanjem in stigmatizacijo, odločila proti rabi svoje materinščine. Le še zelo zavedni koroški Slovenci, stari manj kot 60 let, se danes pogovarjajo v ziljskem narečju – *pa našan*. Vse bolj se govorci v Ziljski dolini tudi zavedajo, da bo njihova govorica morda kmalu utihnila. Tudi zato so se Ziljani in Ziljanke skupaj s kulturnimi ustanovami odločili za jasne in odločne korake za ohranitev in oživitve svojega narečja na skrajnem robu slovenskega ozemlja. V smislu Unescove Konvencije o ohranjanju nesnovne dediščine se nosilci tega dragocenega jezikovnega bisera trudijo, da bi jezik ohranili in ga na primeren način posredovali tudi najmlajši generaciji.

Prvi pomemben korak je naredilo o Slovensko prosvetno društvo Zila skupaj z iniciativo Slovenščina v družini, ki je izdalo

zgoščenko s pravljicami v ziljskem narečju. Na zgoščenki so domači kulturniki – jurist, profesor, zdravnica, (upokojeni) učitelji – prevzeli vloge Rdeče kapice in hudobnega volka in na ta način na novo (p)oživili staro slovensko ziljsko narečje. Tri pravljice, ena z Zilje (*Čarobni piskrč*) in dve iz zakladnice znanih pravljic (*Rdeča kapica*, *Princeska na zrnu graha*) so posnete kot radijske igre, ki jih dodatno bogatijo stare pesmi s novimi ritmi. Ob zgoščenki je izšla priloga z narečnimi besedili in s slovarčkom narečnih besed. Besedila so zapisana v poenostavljeni transkripciji, kar naj bi olajšalo dokumentacijo narečja in omogočilo identifikacijo domačinov z zapisom njihovega narečja. Ziljsko narečje s svojo glasovno pestrostjo je za zapisovanje poseben izziv, zato so tonski dokumenti tem bolj pomembni. Pri tem delu sodelujejo s Slovenskim narodopisnim inštitutom Urban Jarnik iz Celovca. Slovensko ziljsko narečje je vključeno tudi v bogate, do danes živo ohranjene ziljske šege in navade, če samo pomislimo na štehvanje in prvi rej, na ziljsko ohcet ali pa ziljske pesmi, zato je tem bolj pomembno, da to narečje ohranimo v svojem naravnem okolju.

Ob koncu septembra 2012 je bila v okviru vseavstrijske prireditve Dolga noč jezikov v Celovcu predstavljena nova zgoščenka narečnih pripovedi, tokrat v rožanskem narečju. Zgoščenko z naslovom To ja nöhcer kne vi – Basni in pesmi v rožanskem na-

* Mag. Martina Piko-Rustia, univ. dipl. etnol., vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik, A-9020 Celovec, 10. Oktoberstr. 25, E-naslov: piko@ethno.at